SVMMA Núm. 14 (Tardor 2019), 1-19 ISSN 2014-7023

Evolució de Sant Vicenç dels Torrents. Un petit monestir esdevingut parròquia (s. X-XX)

Climent Miró Tuset

Institut d'Estudis Comarcals de l'Alt Urgell

Rebut: 24 febrer 2019 | Revisat: 30 setembre 2019 | Acceptat: 22 novembre 2019 | Publicado: 31 desembre 2019 | doi: 10.1344/Svmma2019.14.2

Resum

En aquest article mostrem l'evolució del monestir de Sant Vicenç dels Torrents: la seva fundació o reforma en època carolíngia, la seva donació al monestir de Sant Serni de Tavèrnoles al 914 per part dels bisbes d'Urgell i de Ribagorça, la seva posterior transformació en parròquia , la consolidació del seu territori amb donacions, la influència del Concili de Trento, l'annexió de la parròquia de Sant Climent de la Torre, el paper dels feligresos a través de les sagristies i la seva segregació per ordre episcopal el 1904.

Paraules clau: Monaquisme, parròquia, església, comunitat, muntanya

Abstract

In this article we show the evolution of the monastery of Sant Vicenç dels Torrents: its foundation or reform during the Carolingian period, its donation by the bishops of Urgell and Ribagorça to the monastery of Sant Serni de Tavèrnoles in 914, its subsequent transformation into a parish, the consolidation of its territory through donations, the influence of the Council of Trent, the annexation of the parish of Sant Climent de la Torre, the role of parishioners through the sacristies and its segregation by an episcopal order of 1904.

Keywords: Monasticism, Parish, Church, Community, Mountain

1. Els preceptes carolingis

Aquest treball mostra l'evolució del monestir de Sant Vicenç dels Torrents, fundat a expenses d'un precepte carolingi, com a parròquia dependent del cenobi de Sant Serni de Tavèrnoles.[1] El punt de partida és una donació del 914 i acaba el 1904 amb la segregació de l'annexa d'Albet, el nucli més important de la parròquia a principis del segle XX.

La Reforma Carolíngia entrà a Urgell a través de la lluita contra l'Adopcionisme, l'heretgia que defensaven el metropolità de Toledo, Elipand, i el bisbe d'Urgell, Félix. La intervenció a Urgell de les autoritats religioses carolíngies es personificà amb la presència del reformador del monaquisme a través de la regla de Sant Benet, el got septimà Vitiza, fill del comte de Magalona, conegut com a Benet d'Aniana; el bisbe Nebridi de Narbona, també got, i nou metropolità en substitució del bisbe de Toledo; i el religiós franc Leidrat, arquebisbe de Lió, el qual actuà com a administrador del bisbat fins què Possedoni en prengué possessió abans del 814 (BARAUT et al. 2002: 34 i 35).

En època de Possedoni es fundaren una sèrie de petits monestirs, alguns de duració efímera, com l'estudiat en aquest article, el de Sant Vicenç dels Torrents. Aquest monestir i altres foren donats al cenobi de Sant Serni de Tavèrnoles el 914 pels bisbes d'Urgell i de Ribagorça, Nantigís i Adolf, i el comte d'Urgell, Sunifred II, atès el seu estat ruïnós BARAUT 1994 i 1995: 83 i 84, doc. 9). Aquests monestirs substituïren i renovaren el monaquisme visigot, i constituïen una porció de territori administrada per l'autoritat carolíngia i els seus aliats. Aquestes comunitats havien d'observar la Regla de Sant Benet, obligatòria amb la promulgació de la *Capitulare monachis* al Concili d'Aquisgrà del 817. Aquestes fundacions estaven lligades a un conjunt de preceptes que les autoritats carolíngies van donar al Bisbat d'Urgell, concretament a un de Lluís el Pietós, de l'any 814. Aquest precepte en confirmava un d'anterior en l'atribució al Bisbat d'Urgell de les parròquies del seu *pagus* i dels de Berga, Cerdanya, Pallars, Àneu, Cardós, Tírvia, Gistau i Ribagorça. Aquest precepte contenia una clàusula especial que concedia a Possedoni erms en terres fiscals per a la construcció de monestirs i per a congregar-hi monjos.[2] Aquests preceptes s'inserien en l'acció política duta a terme per les autoritats carolíngies a la regió després de la crisi adopcionista.

[1] Quan ens referirem al monestir de Sant Sadurní de Tavèrnoles escriurem Sant Serni de Tavèrnoles. Quan ens referirem a esglésies de la mateixa advocació, esmentarem Sant Sadurní, tot i que popularment també es coneguin com a Sant Serni.

[2] Del primer precepte, que d'Abadal anomena *Urgell I*, no en queda cap còpia. Deuria ser escrit entre el 800 i el 814, de quan Leidrat de Lió era l'administrador del bisbat d'Urgell, i en sabem el contingut gràcies a dos més que anomena *Urgell III* (835) i *Urgell IV* (860) (D'ABADAL 1955: p. 282 – 285). Del precepte *Urgell II*, del 814, tampoc en queda cap còpia i el que sabem és gràcies a les referències dels esmentats *Urgell III* i *IV*. És tracta d'un precepte atorgat per Lluís el Pietós mentre era rei d'Aquitània, abans de la mort del seu pare, Carlemany. Aquest precepte confirmava l'anterior en l'atribució a l'Església d'Urgell de les parròquies dels *pagi* esmentats i contenia una clàusula especial que concedia a Possedoni erms en terres fiscals per a la construcció de monestirs i per a congregar-hi monjos (D'ABADAL 1955: 281). En demostra l'existència, un altre precepte concedit també per Lluís el Pietós, ja com a emperador, al referit Possedoni, per a la construcció del monestir de Santa Grata (D'ABADAL 1955: 259).

Els petits monestirs abandonats a principis del segle X foren construïts possiblement a expenses del precepte de Lluís el Pietós en terres fiscals i ermes. L'Església d'Urgell tenia el permís del rei o emperador per a la construcció dels referits monestirs. La pròpia donació del 914 que els bisbes feren, conjuntament amb el comte Sunifred II, a Sant Serni de Tavèrnoles, és una demostració de la potestat que havia tingut l'Església per a la construcció d'aquests cenobis.

2. La donació del comte i dels bisbes

Els bisbes i el comte donaren a Sant Serni de Tavèrnoles el monestir de Sant Vicenç, amb les seves parròquies i alous, les quals eren la de Sant Martí i la de Sant Sadurní *Aganensi*, amb els seus delmes, les primícies i les oblacions dels fidels; la vila anomenada *Albezed*, també amb els seus delmes, primícies i oblacions; Sant Martí amb els vilars i les seves pertinences; *Semitas* i *Bescaron* amb les seves primícies i delmes; i altres vilars similars amb delmes i primícies no esmentats en el document. També donaren Sant Esteve, amb els seus delmes i primícies; Sant Jaume, amb els seus delmes i primícies; i Sant Andreu amb els seus delmes i primícies i altres pertinències.[3]

Cebrià Baraut situa els monestirs de la donació del 914 a la Vall de Castellbò. Podem assegurar que Sant Vicenç, amb les parròquies de Sant Martí i de Sant Sadurní hi estaven situats (lam. 1). Pel que concerneix a Sant Esteve, Sant Jaume i Sant Andreu tenim els nostres dubtes i ens decantem per altres hipòtesis:

Sant Esteve es podria correspondre probablement amb l'església de Sant Esteve d'Umfret, situat a la Cerdanya, a la vall de la Molina, i esmentat en un document fals, datat del 815. S'hi menciona un comte cerdà, Frèdol, que ho fou només dels comtats de Pallars i de Ribagorça. En aquella època regia possiblement el comtat de Cerdanya el comte Borrell I. Aquest document es tractaria d'un fals que faria referència a una antiga possessió de Sant Serni de Tavèrnoles (BARAUT 1994 i 1995: 76 - 78, doc. 9).[4]

El petit cenobi de Sant Andreu, vinculat a la Quera, surt esmentat per primera vegada el 27 de febrer del 855 en una donació del prevere Benet al seu germà Digne. Segons Baraut la datació es podria correspondre al rei Carles el Simple, any 912, en comptes del rei Carles el Calb.

[3] [...] *id est Sancti Vicentii cum suis parrochiis et alodiis, hoc est Sancti Martini et Sancti Saturnine Aganensi cum decimis et primiciis et fidelium oblacionibus, cum villa que nominata dicitur Albezed cum suis decimis et primiciis et fidelium oblacionibus, et Sancto Martino cum villulis suis ad eum pertinentibus, id est Semitas et Bescaron cum suis primiciis et decimis et aliis villulis similiter cum decimis et primiciis, et Sancto Stephano cum decimis suis et primiciis, et Sancto Yacobo cum decimiis suis et primiciis, et Sancto Andrea cum suis decimis et rebus sibi pertinentibus que olim fuerant regulariter constituta et nunc, deficientibus abbatibus et monachis, ita sunt destituta ut non solum qui in his regulariter Deo serviat nullus appareat, verum etiam nec esset qui terras et vineas incoleret nec laboraret, sec nec domos dirutas construere non valeret...*[...] (BARAUT 1994 i 1995: 83 i 84, doc. 9).

[4] També es poden trobar referències als documents 85 i 166 de l'esmentat número d'*Urgellia* (BARAUT 1994 i 1995: 85 , doc. 11) i (BARAUT 1994 i 1995: 230, doc. 166).

De ser verídica la primera data, Sant Andreu de la Quera seria un monestir fundat també sota el dictat del precepte de Lluís el Pietós. Aquest petit monestir surt plenament vinculat a Sant Serni de Tavèrnoles en dues donacions del 924 i del 930. En la primera, un prevere anomenat David, dóna a Sant Serni una sèrie de terres en una àrea propera a Arsèguel que limita amb possessions de Sant Andreu de la Quera.[5] En la segona, un altre prevere, de nom Levoni, dóna a Sant Andreu una vinya també al terme d'Arsèguel, propera a les terres de la donació anterior (lam. 1). Una altra possibilitat seria que Sant Andreu es tractés de l'església de Sant Andreu de Castellbò. En l'actualitat no disposem de dades documentals que corroborin que aquesta església de la població homònima de la Vall de Castellbò es tracti del Sant Andreu esmentat en la donació.

Sant Jaume es podria correspondre a Sant Jaume d'Engordany, cel·la situada a Andorra, vinculada històricament a Sant Serni de Tavèrnoles. La primera referència del domini és en una donació del 949, en la qual s'esmenta una afrontació pertanyent a Sant Serni.[6] Com a cel·la surt esmentada per primer cop el 1040 a l'acta de consagració del monestir de Tavèrnoles (Baraut 1994 i 1995: 128 – 133, doc. 59), que es tracta d'una falsificació (Duran – Porta 2018).[7]

En el moment de la donació, Sant Vicenç tenia dues parròquies, la de Sant Martí i la de Sant Sadurní, així com uns alous que no estan especificats. També s'esmenta una vila, anomenada *Albezed*, un altre nucli corresponent a Sant Martí, *Semitas*, *Bescaron* i uns vilars sense el nom especificat (Baraut 1994 i 1995: 83 i 84, doc. 9).

El monestir de Sant Vicenç estava situat amb tota probabilitat a la partida de les *Iglésies*, prop del Mas d'en Pere, a la Vall de Castellbò, en un petit promontori a la vessant de la muntanya, proper a la confluència dels rius de Solanell i de Sendes.[8]

3. Sant Martí d'Albet i Sant Sadurní d'Agarau

La parròquia de Sant Martí fa referència a la centrada per l'actual església de Sant Martí d'Albet, la del nucli de població esmentat com a vila d'*Albezed* (lam. 1). És probable que l'Albet d'aquella

[5] [...] *Et in Prixana vinea et medietate, qui affrontat de una parte in vinea Biarici et de alia in vinea Wistrimiri et de III[a] in vinea Wadimiri. Et de alio Pulo sorte I[a] vinea, qui afrontat de I[a] parte in torrente et de alia in vinea de Sancti Andree apostoli, et bellatas* [...] (BARAUT 1994 i 1995: 99, doc. 13).

[...] *ad domum Sancti Andre apostoli... Et est ipsa vinea in territorio Variense in apendicio de villa Arcekale in locum que dicitur ad illo puio Prixana. Quod de .I.[a] parte afrontat in vinea de Malangecho et de alia in vinea Wadamiro et de .III.[a] in vinea Sancti Petri apostoli... ad domum Sancti Andre apostoli, ut mihi sit adiutor et protector sive ad fratres qui ibidem serviunt vel servire cupiunt* [...] (BARAUT 1994 i 1995: 88, doc. 14).

[6] [...] *.I. vinea in apendicio de villa Andorra, in locum dicitur Engordan, ad illos latineros. Et afronta ipsa vinea de .I. parte in vinea Asteraldo, et de alia parte in vinea Trasovario, et de .III. parte in vinea Sancti Saturnini* [...] (BARAUT 1994 i 199: 89, doc. 16).

[7] *Ibídem*, p. 128 – 133, doc. 59.

[8] El lloc surt esmentat a diferents publicacions erròniament com a església de Sant Pere del castell de Castellbò (ANGLADA, RAMOS 1992: 232) i (BOLÒS, HURTADO 2006: 31).

època no estigués ubicat prop de l'església. A finals del segle XVII existia una partida a Albet anomenada la *Vila Vella*.[9] La construcció del castell d'Albet al segle XII podria haver aglutinat la població al seu entorn, en l'indret actual, proper a l'església de Sant Martí.[10]

La parròquia de Sant Sadurní *Aganensi* no es refereix a la de Sallent de Castellbò, de la mateixa advocació. *Aganensi* es correspon a un mas rònec de principis del segle XVI esmentat com a Agarau als capbreus de Castellbò del 1493-1494 i del 1519. Ambdós capbreus descriuen els masos i els diferents nuclis de població. La descripció sembla fer-se seguint un itinerari concret, com comprovem primer amb el capbreu del 1493 – 1494 i la seva referència als llocs i masos deshabitats (lam. 2):[11]

> [...] *lo loch de Castelnou* (Castellnou dels masos o Castellnovet). Ítem lo loch de Eres (Eres). *Ítem lo mas de Leguna Sobirana* (la Llaguna de sota del nucli de Sant Andreu)*, lo qual té l'hereu d'en Pinyol de Castellbò. Ítem lo mas de Leguna Josana* (com l'anterior)*, lo qual té mossèn Salvador Tragó. Ítem lo loch de Romidrols* (Aristot de Dalt)*, lo qual té Joan d'Aristot. Ítem lo mas dels Torrents* (Les *Iglésies*)*. Ítem lo mas de Sonils* (cortal de Sobils) *lo qual vague de deguú no·l posseex. Ítem lo mas de Guaran. Ítem lo mas de Santa Lúcia* (Santa Llúcia d'Aravell)*, lo qual posseex en Duró Girvella de Castellbò, és dels franchals. Ítem lo mas de Santa Eulària lo qual posseex Joan Mestre de Castelbò, és dels franchals. Ítem lo mas de Solans, lo qual té mossèn Pere Tragó de Castellbò, notari predit, és dels franchals* [...] (BARAUT 1982a: 131).[12]

Després enumeren els següents masos habitats: «*Aristot* (Aristot de Baix), *Alguants* (Algons), *Sarcedol* (Mas d'en Pere) "àlias lo mas den Pere", *Iscle* (Mardiscla), *Roca Sobirà* (Mas d'en Roca o cal Roca), i *Canals o Roca Josà* (Mas d'en Roqueta o Mas d'en Roca Jussà)» (BARAUT 1982: 131).[13]

Com podem comprovar, *Guaran* es trobaria situat entre els actuals cortal de Sobils i Santa Llúcia d'Aravell, en un indret no determinat de la serra del Morral. En el capbreu de 1519, surt esmentat com a "*lo mas de Agarau*" (BARAUT 1982: 131).

La descripció de les esglésies de l'acta de consagració de la catedral d'Urgell, falsament datada del 839, sembla també seguir un itinerari (lam. 3):

---

[9] [...] *a sol ponent ab lo camp dit de la vila vella del Monsarrat de Albet y lo camp de les quadres del Pere Joan Canturri y Roy de Albet a migdia ab lo cami real que a Castellbo de son costat ab lo camp de la vila vella* [...] Arxiu Diocesà d'Urgell (ADU), Parròquia de Sendes, Manual notarial, UI 297.

[10] El castell d'Albet surt entre els béns que el comte Ermengol VII, com a alt senyor jurisdiccional del comtat, donà al bisbe Bernat. Aquesta donació se situa en la dinàmica de violència feudal entre els bisbes d'Urgell i els vescomtes de Castellbò. Les possessions castrals que surten en aquesta donació formaven part del domini del vescomtal. Possiblement el castell d'Albet s'hauria erigit en una època poc anterior, d'implantació del feudalisme i d'ordenament del territori, per part del vescomte de Castellbò (BARAUT 1990 i 1991: 56, doc. 1541).

[11] En parèntesi mostrem el nom de tots els nuclis que coneixem i hem localitzat.

[12] Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA), Vària 50, Cancelleria, Capbreu del vescomtat de Castellbò.

[13] (ACA), Vària 50, Cancelleria. Capbreu del vescomtat de Castellbò.

> [...] *Deinde Napinerios* (Nabiners) *sive Ollafracta* (la Freita) *atque ipsa parrochia de Tost* (Tost) *vel Montedamno (*Montant) *sive ipso Plano* (el Pla de Sant Tirs) *cum Villanova, atque Assoa* (Arfa) *vel Adralle* (Adrall) *sive Kastillione* (Castelló de la Parròquia d'Hortó)*, vel Villamediana* (Vilamitjana) *sive Kasamuniz* (Carmeniu) *et Santa Cruce* (Santa Creu) *cum Stacione, vel Palierolus* (Pallerols del Cantó) *sive eciem Cutenabarcii atque Aniano, Ortone, cum Solanello vel Cerketa atque Kampilias* (Sant Climent de la Torre o de Campelles) [...] (BARAUT 1978: 50 - 53, doc. 2).

L'església esmentada com a *Aniano* es podria correspondre a Sant Sadurní d'Agarau de la donació de l'any 914.

L'acta de consagració de Sant Climent de la Torre o de Campelles, del 857, esmenta el terme comprés entre (lam. 4):

> [...] *Gavarneto* (Gavernet a l'est de Mardiscla) *usque Albigiano, et de alia parte in illa Guardia qui est super ipsum Puium de Saldana* (Roc de Guàrdia) *que dicitur, et tercia parte in Tragina de illa Alga, et de quarta parte in villa Cerdaniola, et de parte orientis in serra Cuncagata* [...] (BARAUT 1978: 57 i 58, doc. 4).

Aquest *Albigiano* podria tenir alguna relació amb Agarau, atesa la situació de l'afrontació. Es podria tractar d'una transcripció errònia de l'original. La situació de l'afrontació es correspondria amb el Sud del terme parroquial, l'ubicat de Gavernet a *Albigiano* (Agarau). La diferència en la transcripció i en la pronunciació ens fa mantenir dubtes sobre la seva validesa.

4. Santa Eulàlia de Cerqueda

L'itinerari que hem comentat de l'acta de consagració de la catedral d'Urgell esmenta *Cerketa* (Cerqueda), que tradicionalment s'ha situat entre Arfa i la Seu d'Urgell (BOLÒS, HURTADO 2006: 30). De trobar-se en aquest lloc, desfiguraria l'itinerari del redactor de l'acta, atès que la majoria de les esglésies que descriu poc abans i la posterior es troben a la Vall de Castellbò. Per ubicar l'àrea on es trobaria aquest Cerqueda hem d'avançar en el temps i situar-nos als segles XI i XII.

Sunifred, sagristà de Santa Maria d'Urgell, va testar el 20 d'octubre del 1037, abans de peregrinar a Jerusalem. Entre les deixes en destaquem una a l'església de Santa Eulàlia de Cerqueda (BARAUT 1982b: 42 - 45, doc. 502).

El 1105, uns particulars donaren a la catedral de Santa Maria d'Urgell un alou a la Vall de Castellbò, a Santa Eulàlia, al lloc anomenat *Ronfla*. Aquest alou termenejava així (lam. 5):

> [...] *a parte orientis in villa Campelles* (Campelles o Sant Climent de la Torre) *et de meridie in via de Cercheda* (Cerqueda)*, que pergitum ad Kastrum Leonem* (Castellbò)*, et de occiduo in viliarunculo Sovilis* (vilar de Sobils)*, de parte vero circi in monte Cucullo* (solà comprés entre Burbre i el tossal del Roure) [...] (BARAUT 1988 i 1989: 51 i 52, doc 1221).

Com podem comprovar, Cerqueda es correspon a un nucli de població que estava administrat per una església, anomenada de Santa Eulàlia. Una de les afrontacions es correspon a Sobils, que aleshores era un vilar i no un mas, i una altra a la vila de Campelles (Sant Climent de la Torre). Montserrat López Vilaseca i Mateu Vidal Sanvicens identifiquen en la seva obra *el Romànic de Biscarbó*, l'església de Santa Eulàlia i el vilar de Cerqueda (VIDAL, VILASECA: 150 i 151).[14]

Ronfla surt esmentada com a serra en l'acta de consagració de Santa Eugènia de la Torre de l'any 914: «*Et habent affrontaciones predicta ecclesia et parrochia in ipso vilar que vocant Morters* (Morters) *et de alia in villa de Hereduz* (Montferrer) *et de .III. in serra de Romfla sive in villa que vocant Agnanes, de .IIII. vero parte in ipsa Cernadola»* (BARAUT, 1994 i 1995: 83 i 84). La serra de *Romfla* i *Ronfla* es corresponen amb l'actual serra del Morral i la vila d'*Agnanes* amb Agarau.

L'església de Santa Eulàlia surt també esmentada molt temps després en documents dels manuals notarials de la parròquia de Castellbò vinculada a Mardiscla (Mas d'Iscla) i situada en un lloc indeterminat de l'espai comprès entre aquesta casa i el solà de Castellbò.[15]

Un d'aquests documents notarials esmenta *Solano* com un indret del delmari de Santa Eulàlia del lloc dels Torrents.[16] Possiblement es correspondria amb el mas rònec de Solans que surt als capbreus de Castellbò del 1493-1494 i del 1519 (BARAUT 1982b: 131). També podria referir-se al *Solanello* de l'acta de consagració de la Seu d'Urgell, atès que se situaria entre «*Aniano* (Agarau)*, Ortone cum Solanello* (Solans) *vel Cerketa* (Cerqueda o Santa Eulàlia) i *Kampillas* (Sant Climent de la Torre o Campelles)» (BARAUT 1978: 50 – 53, doc. 2).

---

[14] Vidal i Vilaseca han generat sempre una gran controvèrsia entre els especialistes en el tema per les seves interpretacions subjectives sobre el romànic i per la manera que menystenen la bibliografia precedent.

[15] [...] *dictum lo camp de Sancta Eulaia confrontat a parte supra cum via publica qui itur ad mas de Iscla, a parte infra cum terres de la borda* [...] ADU, Parròquia de Castellbò, *Llibre notarial*, 1688-1689, UI283, (12-9-1688).

[...] *illa partem vinee nostre quam nos habemus et possidemus in Solano, in termino Villa et Vallis Castriboni in decimario Sancte Eulallie loci dels Torrens* [...] ADU, Parròquia de Castellbò, *Llibre notarial 1688 - 1689*, UI283, (7-11-1688).

[...] *Jo Eularia Llayá y Iscla pagesa de Masdiscla de la Rectoria de Sant Clemens de la Vall de Castellbò… Ítem elegesch la sepultura al meu costat fahedora en lo cementiri de Santa Eulària en lo vas o carnera de hom mos avantpassats estan sepultats... que se sien fetes totas las honras… en dita Iglésia…* [...] ADU, Parròquia de Castellbò, Testaments 1667 -1896, *Llibre de testaments 1707 – 1708*, UI282, (23-12-1707).

[16] [...] *illa partem vinee nostre quam nos habemus et possidemus in Solano, in termino Villa et Vallis Castriboni in decimario Sancte Eulallie loci dels Torrens* [...] ADU, Parròquia de Castellbò, *Llibre notarial 1688-1689*, UI283, (7-11-1688).

5. Els Torrents en l'acta de consagració de Tavèrnoles

Sant Vicenç i Sant Martí surten esmentades a l'acta de consagració de l'església abacial de Sant Serni de Tavèrnoles, el 1040, com a advocacions principals d'una parròquia (lam. 6).[17] Es tractaria d'una parròquia que tenia dues advocacions situades en dues esglésies diferents. L'acta en cap moment esmenta Sant Vicenç dels Torrents com a un monestir o cel·la dependent de Sant Serni de Tavèrnoles. En aquella època les dues esglésies principals, la de Sant Vicenç i la de Sant Martí d'Albet, es trobaven vinculades com a integrants d'una única parròquia. La de Sant Sadurní d'Agarau no surt esmentada. El nucli d'Agarau tampoc surt entre els vilars dependents del cenobi.

La donació del 914 també esmenta «*Sancto Martino cum villulis suis ad eum pertinentibus id est Semitas* (Sendes) *et Bescaron»* (BARAUT 1994 i 1995: 83 i 84, doc. 9). L'acta de consagració de l'església de Sant Serni de Tavèrnoles cita una església de Sant Martí dels Canals amb els seus delmes, primícies i oblacions.[18] En els capbreus de Castellbò hi surt esmentat el mas de Canals o d'en Roca Jussà, que es correspon amb l'actual mas d'en Roqueta (BARAUT 1982a: 131).

L'acta de consagració de Sant Serni de Tavèrnoles menciona alguns dominis citats també a la donació del 914. A part de l'esmentada parròquia de Sant Vicenç i de Sant Martí dels Torrents, cita el mas de Cercèdol (Mas d'en Pere), *Sempdes* (Sendes), esmentat el 914 com a *Semitas*; *Albes* (Albet) esmentat com a *Albezed*; *Bescharrio*, que es podria correspondre al *Bescaron* de la donació; un alou anomenat *Toro*, vinculat a Albet*;* i *Serchatera* i *Lesonoves*, que hauríem de situar en alguns llocs no especificats de la Vall de Castellbò.[19]

No hem de confondre aquest mas de Cercèdol, l'actual Mas d'en Pere, amb el nucli de població de Cercèdol, situat entre Vilamitjana i Castellbò, al sud de la vall. Un altre Cercèdol surt també esmentat el 914 a l'acta de Consagració de Santa Eugènia de la Torre, conjuntament amb altres vilars.[20] Aquests nuclis es corresponen amb altres esmentats a l'acta de consagració de Sant Serni de Tavèrnoles.[21] El mas de Cercèdol i el Cercèdol esmentat en aquests documents serien diferents.

[17] [...] *Ipsam parroquiam de Sancto Vicentio sive de Sancti Martini dels Torrents cum villulis ad eum pertinentibus* [...] (BARAUT 1994 i 1995: 128 – 133, doc. 59).
[18] [...] *Et ipsam ecclesiam de Sancto Martino de Canals cum decimis et primiciis atque oblationibus et cimiteriis et omnibus sibi pertinentibus*...[...] (BARAUT 1994 i 1995: 128 – 133, doc. 59).
[19] [...] *et ipsum mansum de Sercerdol cum decimis et primiciis omnibus suis. Deinde ipsam parroquiam de Sancto Vicentio sive de Sancti Martini dels Torrents cum villulis ad eum pertinentibus. Item Sempdes et Bescarrio et Serchatera et Albes cum ipso alodio de Toro et Lesonoves cum decimis et primicis atque oblationibus, una cum cimitieris earum domibus cum terris et vineis et cum adiacentiis et pertinentiis eius* [...] (BARAUT 1994 i 1995: 128 - 133, doc. 59).
[20] [...] *ipsa Torre, Savigna, Capmaior, Vilela i Arabago, Aristot i Cercedol i Abiglers i Hiel i Zevert i Hedra, Envergera i Enval Puiol* [...] (BARAUT 1994 i 1995: 81 - 82 , doc. 8).
[21] [...] *Aristot et Aranso et Sangria et ipsa torre de Vileba et Campaior, et Cercedoll et Avillers et [Yell] et Sener et Edrade et Cunorguera et Envalli et Pulp* [...] (BARAUT 1994 i 1995: 128 - 133, doc. 59).

Hem relacionat *Bescaron* amb *Bescharrio* i no amb el *Sancti Vicentii de Bescaran* esmentat també a l'acta de consagració de Sant Serni. *Bescaron* surt acompanyat de *Semitas* (Sendes). L'església de sant Vicenç de Bescaran deuria ser l'actual romànica de Sant Martí de la referida població, de la qual només se'n conserva la torre i uns paraments. Val a dir que al nord de Sallent hi trobem la partida de *Bescansia*. Tot i la semblança, no podem assegurar la relació de *Bescaron – Bescharrio* amb Bescansia. Podríem també relacionar *Serchatera* amb *Cerqueda o Cerketa*, tot i que tenim els nostres dubtes.

Pel que concerneix a *Lesonoves*, ens remetrem al semblant topònim *Anoves*, que es correspon a un feu que els vescomtes Ramon Miró i Ermessenda van vendre a un home anomenat Pere. La venda també incloïa uns alous a Vilamitjana i al *Cher*. Els alous es trobaven situats als termes de Sant Iscle de Turbiàs, Sant Vicenç dels Torrents, i Santa Coloma de Vilamitjana (BARAUT 1986 i 1987: 109 i 110, doc. 1183). El topònim *Anoves* no pot referir-se a la població de Noves de Segre, atès que tot el venut es trobava a la Vall de Castellbò.

L'acta de consagració de Sant Serni de Tavèrnoles sembla també seguir una pauta geogràfica en la descripció dels dominis d'aquest monestir. No seria lògic que en una mateixa descripció esmentés dominis de valls o àmbits geogràfics diferents (BARAUT 1994 i 1995: 127 – 133, doc. 59).

6. Consolidació del domini

Els dominis de Sant Serni a l'àrea estudiada, vinculats amb Sant Vicenç dels Torrents van augmentar el 1033 amb la donació, per part del comtes Ermengol III i Belasquita, de les viles de Llaguna Sobirana i Llaguna Jussana, que també comprenia una església sota l'advocació de Santa Susanna (BARAUT 1994 i 1995: 121 – 122, doc. 52). Aquestes dues viles, que se situarien entre les actuals poblacions de Sant Andreu i d'Albet, amb el temps esdevingueren masos. La seva incorporació als dominis de Sant Serni va tenir lloc a través de la parròquia de Sant Vicenç dels Torrents. La donació comtal s'inclou en la política nobiliària de control i administració del territori a través de monestirs (MIRÓ 2014a).

Els dominis de Sant Serni a l'àrea estudiada, probablement vinculats a Sant Vicenç, augmentaren amb la donació que realitzà el 1131 el comte Ermengol VI consistent en tot el que tenia a Sendes i el mas de *Petra Alba.*[22]

Sant Climent de la Torre o de les Torres, veïna de la parròquia dels Torrents, consolidava també el seu terme parroquial, amb la puixança del nucli de Sallent i del seu castell, proper a la coma de Burbre i al roc de la Guàrdia. En aquest període de temps, la prominència adquirida per la capella

[22] [...] *Et dono Deo et Sancto Saturnino ipsud totum quod habeo vel habere debeo in Semdes sine ullo retentu et sine inganno* [...] (BARAUT 1994 i 1995: 204, doc. 134).

del nucli de Sallent, dedicada a Sant Sadurní, propicià que la parròquia fos coneguda com a Sant Climent i Sant Sadurní.[23]

El domini del monestir de Sant Serni de Tavèrnoles en tota aquest àrea arribà a un màxim el 8 de setembre del 1198, quan el vescomte Arnau de Castellbò afranquí l'esmentat cenobi i els seus habitants de moure's «*pro tota terra urgellensis*» i els posà sota la seva protecció. També els concedí el dret de pasturar i empriuar per tota la muntanya del *Cogoll* (compresa entre Burbre i el tossal del Roure) fins al terme de Serret, a la Ribalera, amb tota mena d'animals (BARAUT 1994 i 1995: 267 i 268, doc. 212). La parròquia de Sant Vicenç dels Torrents, tot i que dependent del monestir de Sant Serni en l'aspecte religiós, es trobava inclosa dins dels dominis jurisdiccionals del vescomte de Castellbò. Una mostra en seria l'existència del castell d'Albet.

El monestir de Sant Serni de Tavèrnoles es trobava el 1259 en una situació econòmica delicada. Per aquest motiu els monjos van vendre per 3.000 sous melgoresos a Pere Cerqueda i a la seva muller, ambdós d'una família potent de Castellbò, tots els seus dominis a la vall. La transacció incloïa tot tipus de terres de conreu, cases, servituds, mals usos, rendes i tributs. Els monjos es reservaven l'extracció de mel i cera i la possessió de l'església de Sant Vicenç del Torrents i les seves sufragànies.[24] Com a sufragànies hauríem d'incloure les esglésies incloses a la donació del 914: Sant Martí, que estaria vinculada al nucli d'Albet, la de Sant Sadurní d'Agarau que no surt esmentada a l'acta de consagració de Sant Serni de Tavèrnoles, i possiblement alguna església que hi deuria haver a Sendes, atesa la importància del nucli. Pel que podem comprovar, en aquell temps Agarau ja seria un mas, atès que en la venda hi surt esmentat el tinent d'un mas, anomenat Arnau d'Agarau. També hi surt un honor que tenia R Martina, que fou «*fatrisca mansi Arnaldi de Agaran*».[25]

La venda incloïa els delmes extrets de les culties de Sallent, que havien de pagar els habitants de la referida població i els del proper vilar de Sant Sadurní, situat a les immediacions d'aquella església. En aquella època aquesta església estava vinculada a la de Sant Climent de la Torre. Sant Serni de Tavèrnoles també els va vendre l'explotació del mas de Cercèdol (Mas d'en Pere), vinculat als Torrents des d'un punt de vista parroquial; tres masos més a Sendes, amb els seus habitants; dos més als Torrents, amb els seus cens i pertinences; i els vilars de Llaguna Sobirana

[23] En aquest període les esglésies de Sant Sadurní de Sallent i de Sant Climent estarien unides en una parròquia amb dues advocacions corresponents a dos temples. Sallent en seria el nucli de població principal. No hem de confondre aquesta església de Sant Sadurní amb la de Sant Sadurní d'Agarau esmentada a la donació del 914.

[24] [...] *vendimus vobis et cui vel quibus volueritis, excepte melle et cera que nostro monasterio retinebimus et salvo iure in omnibus ecclesie Sancti Vicencii de Torrentibus et sufraganearum suarum* [...] (BARAUT 1994 i 1995: 300 - 302, doc. 251).

[25] [...] *Et omnes mansus cum hominibus et feminis et omnibus iuribus et pertinenciis suis quas habemus apud Sempdes, quorum unum tenet Arnaldus de Agaran, alterum Bartolomeus Seneti et alium quam tenet Maria de Sempdes et illum totum honorem quem tenet R Martina, qui fuit de fatrisca mansi Arnaldi de Agaran* [...] (BARAUT 1994 i 1995: 300 - 302, doc. 251).

i Jussana, també amb els seus habitants i terres.[26] El contracte incloïa els delmes que Sant Serni recaptava a *Sovils* (Sobils), *Esquer, lus Onoves*, i *Albeeto* (Albet) i els seus termes; i la tercera part de tots els fruits del rendiment de la terra que el monestir obtenia dels termes de Sallent i d'Albet.[27] La pèrdua per part del de Sant Serni de Tavèrnoles de la major part de les seves possessions a la Vall de Castellbò no va significar la fi de la referida administració parroquial i la de la presència del monestir en aquella àrea. La parroquial de Sant Vicenç i les seves esglésies, encara que desproveïdes de bona part dels delmes de les viles i vilars que en depenien, restaven encara sota el control del monestir.[28] El capellà dels Torrents, conjuntament amb els monjos del cenobi, va ser testimoni d'aquesta important transacció (BARAUT 1994 i 1995: 300 – 302, doc. 251).

El visitador de l'arquebisbe de Tarragona que inspeccionà les parròquies del Bisbat d'Urgell entre el 1312 i el 1315 comprovà que la parròquia de Sant Vicenç dels Torrents es trobava en bon estat, tant pel que concerneix a la seva espiritualitat com a la cura de l'església per part del rector. El visitador en recalcà la subjecció a Sant Serni de Tavèrnoles: «*Es Torens est abbatis Sancti Saturnini»* (PALAU 2015).

7. Decadència, pesta i emigració

Les crisis alimentàries del segle XIV, la pesta negra, i la creixent importància de la vida vilatana, centrada a Castellbò, van afectar moltes explotacions i vilars que es quedaren en una situació de perifèria respecte els principals nuclis de població del territori. Petits pobles i molts masos restaren despoblats per causa de la mortalitat i de l'emigració (BERTRAN 1994), (BOIS 2009), (MIRÓ 2014b).

Alguns nuclis medievals de la parròquia de Sant Vicenç, com els Torrents, Cercèdol, Agarau, Llaguna Sobirana, Llaguna Jussana, o Sobils, es convertiren temps abans, possiblement com

[26] [...] *et decimas omnes quas habemus et accipebamus in cultias de Sallent, quas colunt homines qui consueverunt morari in villario Sancti Saturnini iuxta Salent, qui modo morantur apud Salent* [...], [...] *Ipsum mansum de Cercedolil quem tenet P de Puiol* [...], [...] *Et omnes mansus cum hominibus et feminis et omnibus iuribus et pertinenciis suis quas habemus apud Sempdes, quorum unum tenet Arnaldus* [...], [...] *et duos mansos quos habemus apud Torrens cum omnibus censibus, iuris et pertinencis suis* [...]. [...] *et villaria nostra de Laguna sobirana et sotirana cum hominibus et feminis, terris cultis et incultis et omnibus aliis que ubi habebamus* [...] (BARAUT 1994 i 1995: 300 - 302, doc. 251).

[27] [...] *et omnes decimas de Sovils et de Esquer et de lus Ono[ves] et de Albeeto et terminorum suorum* [...], [...] *et terciam partem fructum illarum terrarum quas habemus in territorio de Salent et de Albeeto* [...] (BARAUT 1994 i 1995: 300 - 302, doc. 251).

[28] La Consueta de Sendes, escrita el 1765, pel rector de Sendes, Francisco Simon, exemplifica la continuació del lligam a través dels delmes, que a la meitat del segle XVIII, els habitants de la parròquia de Sendes pagaven al Seminari d'Urgell, erigit amb una butlla papal de Climent VIII i dotat amb les rendes del monestir de Sant Serni de Tavèrnoles: [...] *La vigília de Sant Joan de juny se delme los corders y cabrits de Albet. Son los delmadors lo Reverent Rector de Sendes, lo Seminari, la mitat cada qual tan dels corders, cabrits, porcells, pollastres, llana, formatge* [...], [...] *Y lo gasto de vi se reparteixen entre lo Rector, Seminari, y lo Rector de Santa Creu* [...], [...] *Y en lo Mas den Pere delmalo lo mateix dia, y la mitat del Rector, y la altra del Siminari Tridentino de Urgell* [...] (ADU, Parròquia de Sendes, *Consueta 1765*).

a conseqüència d'un declivi poblacional, en explotacions de masos. La crisi alimentària i demogràfica del segle XIV provocaria l'abandó de la majoria. Els Torrents, nucli parroquial, surt en el capbreus de Castellbò del 1493-1494 i del 1519, com a un mas abandonat o rònec. Els dos masos de Llaguna, el de Sobils, i el d'Agarau, també restaren deshabitats. En canvi d'altres, com el d'Algons i el de Cercèdol (Mas d'en Pere) continuaren essent habitats i explotats.[29] Per la seva banda, tot i que deurien perdre població, els nuclis de Sendes i d'Albet es van consolidar com als principals i més habitats de la parròquia. El despoblament del nucli dels Torrents, tot i que al seu entorn hi quedaren els masos de Cercèdol (Mas d'en Pere) i d'Algons, va provocar que l'església parroquial perdés centralitat respecte les altres de la pròpia parròquia, com podia ser el cas de la d'Albet i de la possible església de Sendes.

La visita parroquial del 1575 a Sant Vicenç del Torrents mostra una església senzilla i sense grans ornaments. El visitador anotà que l'església no estava proveïda de sant sagrament, atesa la llunyania de les cases de la parròquia. De fet, el rector no recordava haver-lo vist mai. L'església d'Albet, que surt com a sufragània de la parroquial, també estava senzillament ornamentada. L'església de Sallent surt vinculada a la parròquia dels Torrents i no a la de Sant Climent de la Torre.[30] La veïna parròquia de Sant Climent de la Torre es trobava en una situació pitjor: el rector no hi residia i en el seu lloc hi havia un mossèn francès que hi tenia arrendada la rectoria. En el moment de la visita, la parròquia, que havia perdut el nucli de Sallent, tenia només cinc cases, no especificades, totes allunyades de l'església. De fet, la parroquial no havia pogut aglutinar al seu entorn un nucli de població. Els guarniments de la parroquial, com els de la veïna de Sant Vicenç, eren senzills. En cap moment s'esmenta l'existència de l'església de Santa Eulàlia, vinculada d'antic al desaparegut nucli de Cerqueda, més endavant mas de Santa Eulàlia, rònec al segle XV, i també a Mardiscla. Sant Climent quedava com una parròquia pràcticament sense feligresos i desproveïda de rendes.[31]

---

[29] BARAUT, C., *Spill...* , *op. cit*., apèndix 1, Capbreu del Vescomtat de Castellbò. ACA, Real Patrimonio, Maestre Racional, Volumenes, Serie General, 25956. Fogatge 1552 Libro de fogaje de Cataluña realizado por las cortes de Monzón de 1552 correspondiente de las colectas de Balaguer, Pallars, Castellbó, Agramunt.

[30] [...] *Et primum fou mirat si hi havia Sant Sacrament i no se ni troba. I diu lo rector que mai ni ha vist perquè las cases de dita parròquia són lluny de la dita Iglesia i molt pocas* [...], [...] *Item fonch visitat les fonts baptismals, crismares i altar maior i vestiments i altres ornaments de la dita Iglesia, fi fou trobat tots star ben degudament exceptat lo que baix se mana* [...], [...] *Et primo mana a tots los parrochians que compren un calzer de argent per la parrochial con nos pot celebrar la missa ab calzer de piltra que axi ho manen los canons i dret canonich per a quen facen un de argent de assi a tot sants prop vinent sots pena de excomunió* [...], [...] *Item manen que compren dues tovalles, dos crismells, i adoben lapris de les fonts que stigue be y honestament...*", "*Item mana als parrochians de la suffraganea de Albet compren uns camis i tanquen lo simentiri de manera que no puguen entrar ninguna manera de bestiar en dit sementiri* [...], [...] *Item manen als de Sillent que adoben lo sementiri i lo cloguen de manera que ninguna bestia ni gran ni xica pugue entrar en dit sementiri* [...] ADU, Llibre número 32. *Visita de 1575-1576*. Visita a Sant Vicenç des Torrents. 24-7-1575.

[31] [...] *cuius est rector venerabile Damianus Quintana presbiter qui non residet et diuen que és rector de Alp terra de Cerdanya. És vicari de dita rectoria de Sant Climent mossèn Estephanus Brull presbiter regni de Francie qui ha dixit fer habere licentiam val de arrendament dita rectoria XXV LL* [...], [...] *Et primo fonch mitat si hi havia Sant Sacrament e fou trobat que non havia e dix dit vicari que may se ha acostumat de haveri perquè noy en la dita parròquia sini sinch cases y aquexas estan molt lluny de la Iglesia* [...], [...] *Item foren visitates les fonts baptismals e crismares, lo altar major i vestiments e tot fou trobat be i honestament* [...], [...] *Foren manades les coses següents: Et primo mana als sacristans de la dita Iglesia que comprin uns corporals de assí a sant Miquel de setembre prop*

El papa Climent VIII secularitzà el 1592 l'abadia de Sant Serni de Tavèrnoles i erigí el seminari amb les seves rendes. A partir d'aquest moment, la nova institució substituí Tavèrnoles en la gestió de bona part dels delmes de la parròquia dels Torrents.

8. Trasllat a Sendes i consolidació de les sagristies

En un moment comprés entre la visita del 1576 i mitjan del segle XVII la parròquia es traslladà al nucli de Sendes, consolidat per una economia agropecuària, basada en el cereal i la ramaderia. El trasllat de la parròquia a Sendes es deuria fer de manera gradual, atès que sobre el paper, encara que estigués al nou indret, sempre s'esmentava el nom de Sant Vicenç dels Torrens. L'església de Sant Sadurní de Sallent es tornà a vincular a la de Sant Climent de les Torres, la qual deixaria de ser parroquial, per esdevenir una sufragània de la de Sendes. La nova configuració deixà Albet molt allunyada del nou centre parroquial. Els rector, que residia a Sendes, havia de caminar dues hores per arribar a Albet per administrar els sagraments. Els habitants d'Albet havien de fer la mateixa distància per desplaçar-se a Sendes per assistir a diferents actes litúrgics i sagramentals de caràcter parroquial.[32]

La parròquia de Sendes i dels Torrents disposava d'uns sagristans que, com a representants dels seus comuns o universitats, tenien cura de part de la seva administració econòmica. La pròpia organització eclesiàstica en delmaris en procurava la recaptació. La parròquia es dividia en els delmaris de Sant Vicenç de Sendes, Sant Martí d'Albet, Sant Climent de la Torre i Santa Eulàlia, vinculada a Mardiscla i possiblement a les cases situades a la serra del Morral.

Aparegueren noves explotacions de masos i cases de pagès. Aquest és el cas del Trillar de la Ribera, la masia del Cap del Roc, el mas o cal Gabriel, i el cortal o cal Magí de la Serra. Possiblement es van ubicar en llocs ocupats anteriorment per Agarau, Solans i Cerqueda amb l'església de Santa Eulàlia. Els Torrents no tornaren a ser habitats, al seu entorn es consolidaren els Mas d'en Pere (antic Cercèdol) i el d'Algons (lam. 7).

La situació de desequilibri no canvià fins que a partir del darrer quart del segle XIX els habitants d'Albet començaren a rebre els sagraments a la veïna parròquia de Santa Creu. La situació es va consolidar definitivament el 1906 amb la seva segregació de Sendes i la seva agregació a Santa Creu.[33]

vinent. Y també fassan un guarniment per a aportar los morts [...] ADU, Llibre número 32. *Visita de 1575-1576*. Visita a Sant Climent de la Torre. 24-7-1575.

[32] " [...] *Juan Canturri, alias Roy, labrador del lugar de Albet, obispado de Urgel, y Regidor único del mismo lugar, por si, y en nombre de la universidad y Particulares del mismo, con la devida atención expone a usted que dicho lugar se halla ser annexa o sufraganea de la Parroquia de Sendes, pero tan distante de ella, que median, lo menos, dos horas de camino: Por cuyo motivo todas las funciones parroquiales pertenecientes a la administración de los sagramentos se han celebrado siempre en la propia Iglesia de dicho lugar, sin necesitar de conferirse aquellos Feligreses a la Parroquial. Urgel y junio a 8 de 1772* [...] ADU, Parròquia de Sendes, *Llibre de Decrets*.

[33] *Boletín Oficial Eclesiástico del Obispado de Urgel*, any 49, número 10. 30 d'abril del 1904.

9. Conclusions

La parròquia d'origen monacal de Sant Vicenç restà vinculada a Sant Serni de Tavèrnoles i després al Seminari Conciliar d'Urgell de manera indirecta a través de tributs com el delme. El seu territori comprenia bona part de la part septentrional de la Vall de Castellbò, compartida amb la de Sant Climent, la qual n'acabà essent una sufragània. El seu trasllat a Sendes desestructurà els serveis de la feligresia ubicada a Albet, a l'entorn de l'església de Sant Martí. La situació es resolgué definitivament el 1904 amb la vinculació d'Albet a Santa Creu.

Els masos d'Agarau, els Solans, i Santa Eulàlia o Cerqueda es trobaven situats en uns indrets no precisos de la serra del Morral, possiblement en els llocs ocupats en l'actualitat pels masos i nuclis aïllats del Trillar, Cap del Roc, cal Gabriel, cal Magí i la Torrota dels Moros. Les identificacions i posteriors evolucions de les localitzacions ressenyades en aquest article donen autenticitat a la donació del 914 dels bisbes Nantigís d'Urgell i Adolf de Ribagorça a Sant Serni de Tavèrnoles.

*****

Referències bibliogràfiques

ANGLADA, M.; RAMOS, M., 1992. *Sant Pere de Castellbò*, Barcelona, (Catalunya Romànica, 6), Enciclopèdia Catalana.

BARAUT, Cebrià, 1978. "Les actes de consagracions de les esglésies del bisbat d'Urgell (segles IX – XII)", *Urgellia*, 1.

—1982a. *Spill manifest de totes les coses del vescomdat de Castellbò,* La Seu d'Urgell, Societat Cultural Urgel·litana.

—1982b. "Els documents dels anys 1036 -1050 de l'Arxiu Capitular de la Seu d'Urgell, *Urgellia*, 5.

—1986 - 1987. "Els documents dels anys 1093 - 1100 de l'Arxiu Capitular de la Seu d'Urgell", *Urgellia*, 8.

—1988 - 1989. "Els documents del anys 1101 - 1150 de l'Arxiu Capitular de la Seu d'Urgell", *Urgellia*, 9.

—1990 - 1991. "Els documents dels anys 1151 - 1190 de l'Arxiu Capitular de la Seu d'Urgell", *Urgellia*, 10.

—1994 - 1995. "Diplomatari de Sant Sadurní de Tavèrnoles", *Urgellia*, 12.

BARAUT, C.; CASTELLS, J.; MARQUÈS, B. i MOLINÉ, E., 2002. *Episcologi de l'Església d'Urgell,* la Seu d'Urgell, Societat Cultural Urgel·litana.

BERTRAN, Prim, 1994. *Los monasterios benedictinos de Cataluña a finales del siglo XIV, según las cuentas de la "Dècima apostólica"*, Lió, Presses universitaires de Lyon.

Boletín Oficial Eclesiástico del Obispado de Urgel, any 49, número 10. 30 d'abril del 1904.

BOLÒS, Jordi; HURTADO, Víctor, 2006. *Atles del comtat d'Urgell (v788 – 993)*, Barcelona, Rafael Dalmau Editor.

BOIS, Guy, 2009. *La gran depresión medieval de los siglos XIV i XV*, València, Universitat de València.

D'ABADAL, Ramon, 1955. *Catalunya Carolíngia, Els diplomes carolingis a Catalunya*, *volum II*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.

DURAN – PORTA, 2018. "Dos frontals d'altar i l'acta de consagració de Sant Serni de Tavèrnoles", *Anuario de estudios medievales*, volúmen 48/2

MIRÓ, Climent, 2014a. "Els monestirs com a part de l'estratègia dels comtes d'Urgell en el control del territori. El cas de Santa Cecília d'Elins", *Ibix*, 8.
—2014b. "El monestir de Santa Cecília d'Elins durant el Segle XIV: La decadència i el seu trasllat a la vila de Castellbò", *Interpontes*, 3.

PALAU, Josep Maria, 2015. *El Bisbat d'Urgell a l'inici del segle XIV.* T *(A través de la visita pastoral del 1312 a 1315).* Tesi doctoral, Universitat de Barcelona.

VIDAL, Mateu i VILASECA Montserrat, *El romànic de Biscarbó*, Barcelona, edició pròpia.

*****

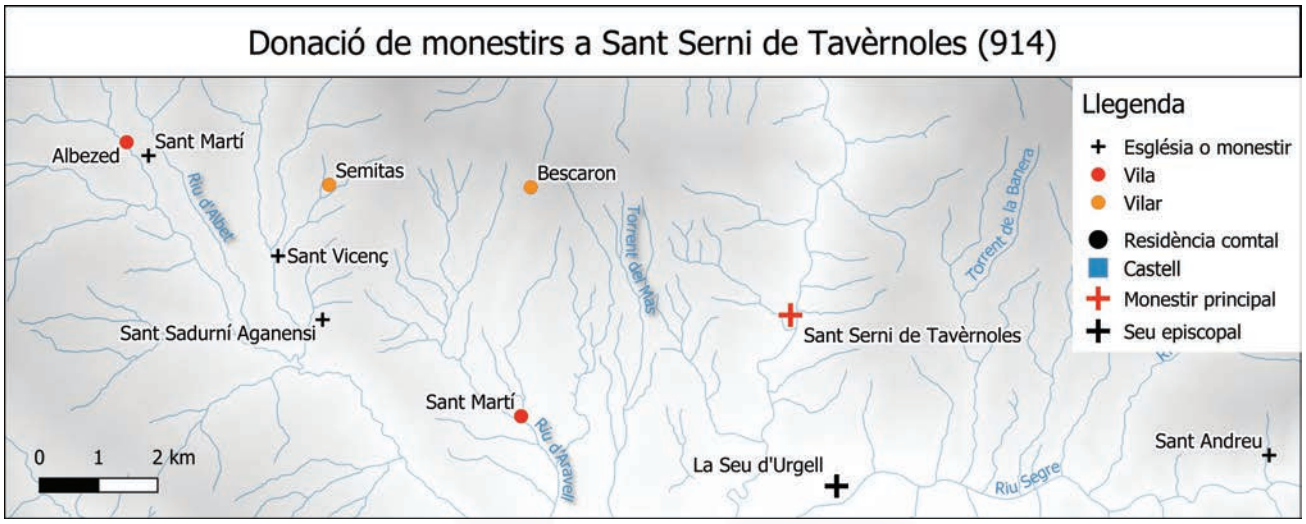

Làmina 1

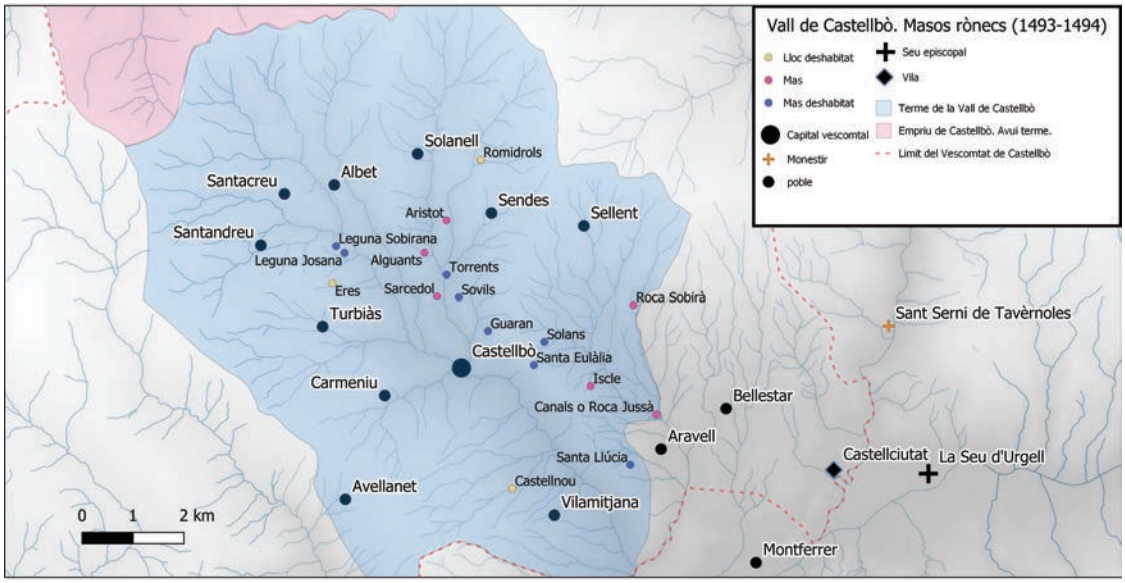

Làmina 2

Làmina 3

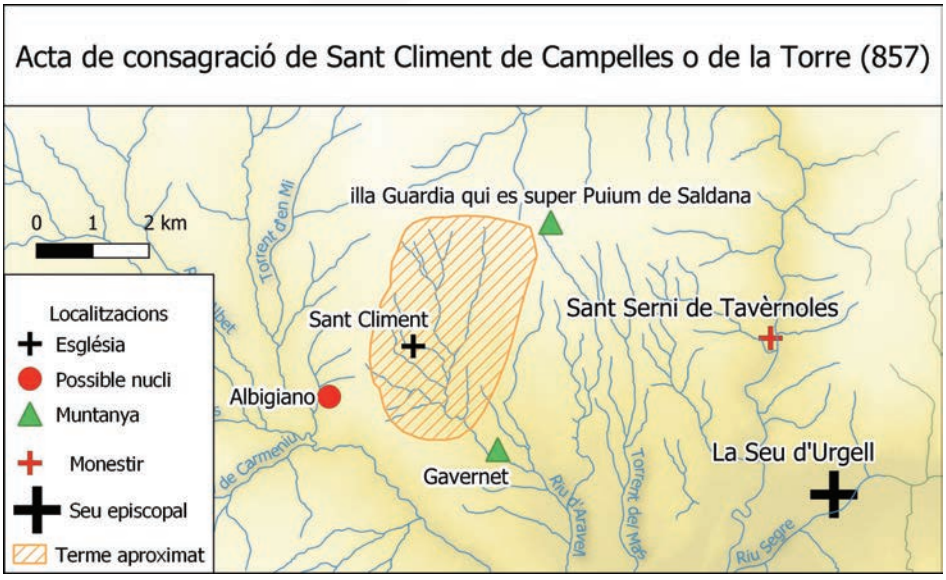

Làmina 4

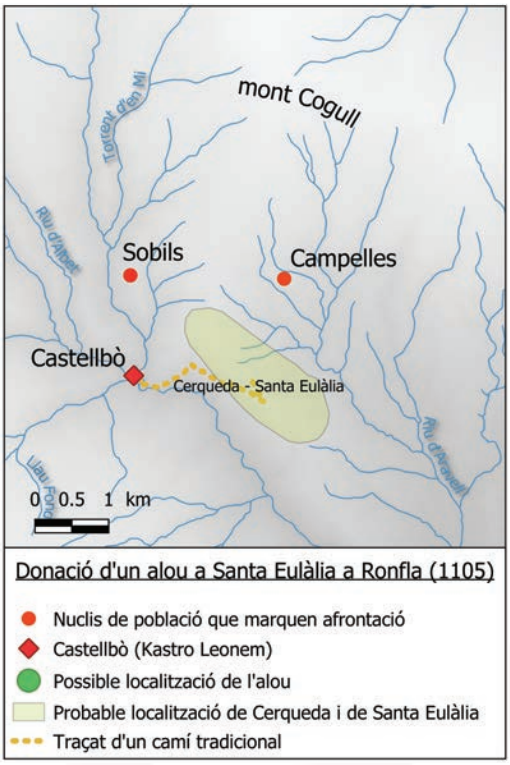

Làmina 5

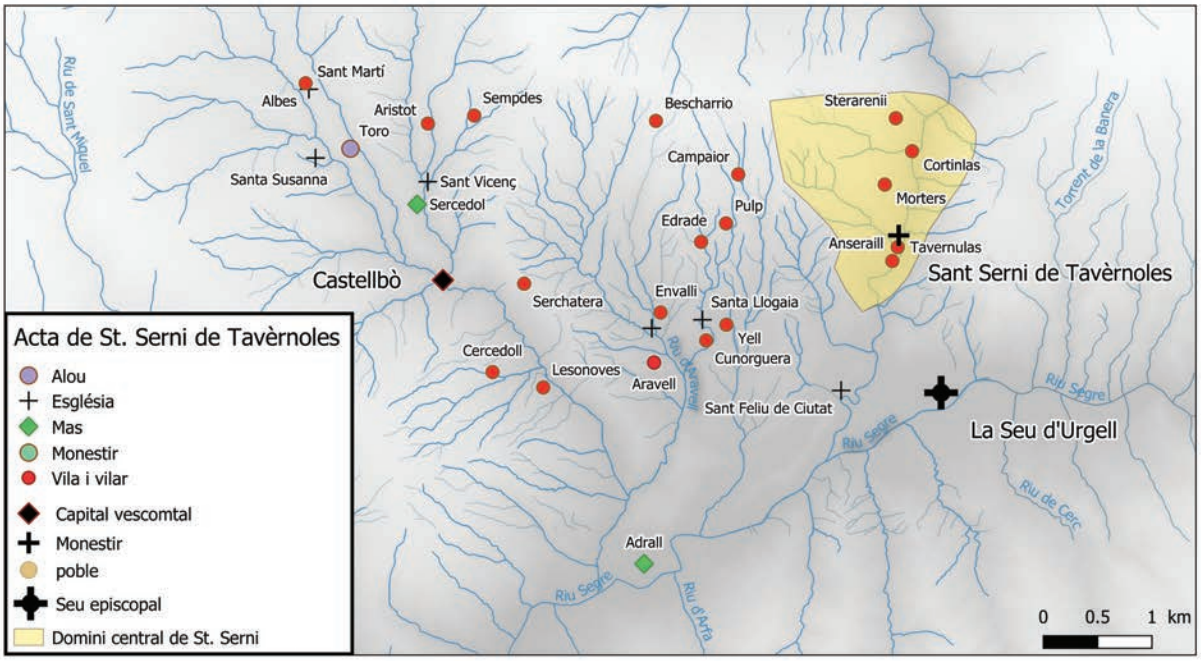

Làmina 6

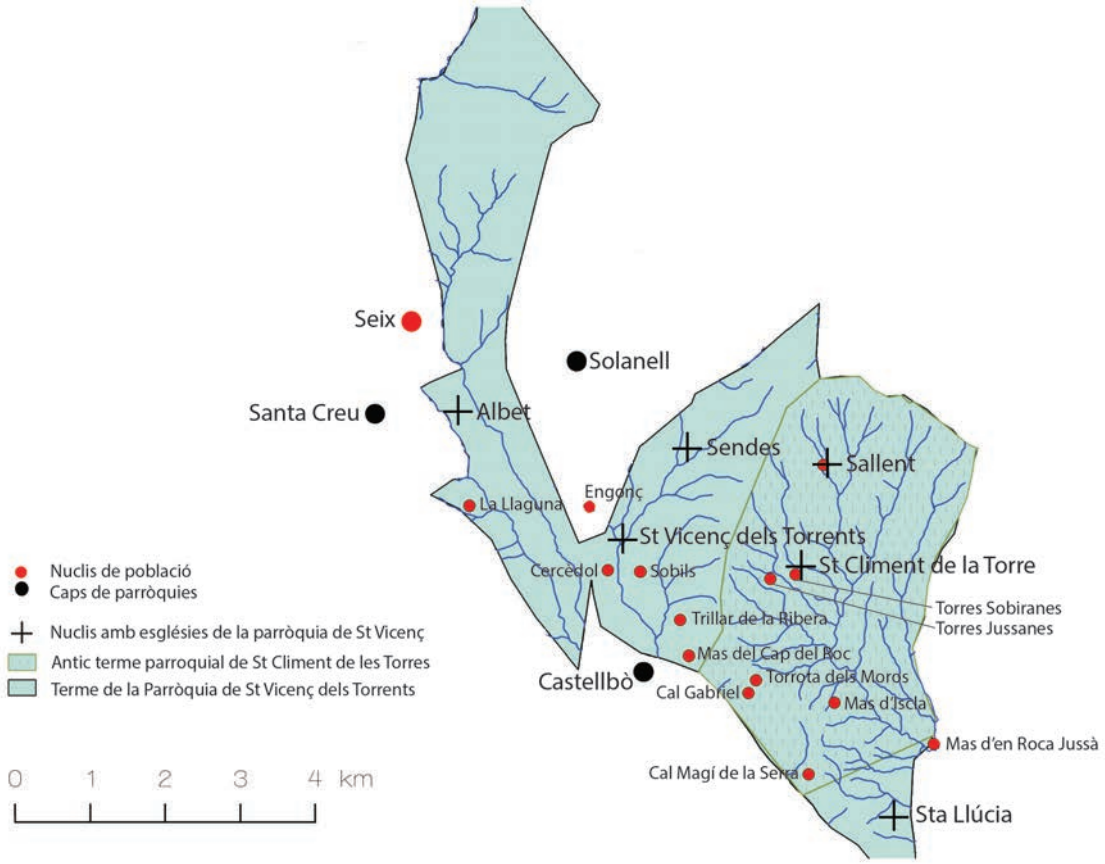
Seix
Solanell
Santa Creu
Albet
Sendes
Sallent
Engonç
La Llaguna
St Vicenç dels Torrents
St Climent de la Torre
Cercèdol
Sobils
Torres Sobiranes
Torres Jussanes
Trillar de la Ribera
Mas del Cap del Roc
Castellbò
Torrota dels Moros
Cal Gabriel
Mas d'Iscla
Mas d'en Roca Jussà
Cal Magí de la Serra
Sta Llúcia
Nuclis de població
Caps de parròquies
Nuclis amb esglésies de la parròquia de St Vicenç
Antic terme parroquial de St Climent de les Torres
Terme de la Parròquia de St Vicenç dels Torrents
0 1 2 3 4 km

Làmina 7